

SHQIPËRI, PERSONAT E ZHDUKUR GJATË PERIUDHËS KOMUNISTE: VLERËSIMI I NEVOJAVE

Shpërndarja:
E Përgjithshme
Sarajevë, 2 Mars 2021
ICMP.GR.WB.152.6.alb.W.doc

*Courtesy translation of the original English language document, reference ICMP.GR.WB.152.6.doc,
dated 2 March 2021. In the event of any discrepancy between the English language original and this
translation, the original text shall prevail.*

Përmbajtja

AKRONIMET	3
I. KOMISIONI NDËRKOMBËTAR PËR PERSONAT E ZHDUKUR (ICMP).....	4
II. HYRJE.....	4
III. DISPOZITAT LIGJORE DHE INSTITUCIONALE VENDORE TË LLOGARIDHËNIES PËR PERSONAT E ZHDUKUR GJATË PERIUDHËS KOMUNISTE	5
3.1. Instrumentet Ligjore Vendore	5
3.2. Institucionet dhe Agjencitë.....	7
3.3. Shoqëria Civile	12
IV. VLERËSIMI	13
V. REKOMANDIMET.....	16

Ky raport është prodhuar me ndihmën e Bashkimit Evropian. Përmbajtja e këtij raporti është përgjegjësi e Komisionit Ndërkombëtar për Personat e Zhdukur dhe në asnjë mënyrë nuk mund të konsiderohet se reflekton pikëpamjet e Bashkimit Evropian.

AKRONIMET

Autoriteti Shqipëria	Autoriteti për informim mbi dokumentet e ish-sigurimit të Shtetit Republika e Shqipërisë
Marrëveshja	Marrëveshja e Bashkëpunimit Ndërmjet Këshillit të Ministrave të Republikës së Shqipërisë dhe Komisionit Ndërkombëtar për Personat e Zhdukur
B dhe H	Bosnia dhe Hercegovina
KP	Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë
KPP	Kodi i Procedurës Penale
OSHC	Organizatat e Shoqërisë Civile
ADN	Acidi Deoksiribonukleik
KEDNJ	Konventa Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut dhe të Lirive Themelore
GJEDNJ	Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut
ICMP	Komisioni Ndërkombëtar për Personat e Zhdukur
Traktati ICMP	Marrëveshja mbi Statusin dhe Funksionet e Komisionit Ndërkombëtar për Personat e Zhdukur
IML	Instituti I Mjekësisë Ligjore
IIPPP	Instituti Integrimit të Ish të Përndjekurve Politikë
ISKK	Instituti i Studimeve për Krimet dhe Pasojat e Komunizmit
MEPJ	Ministria për Evropë dhe Punë të Jashtme e Republikës së Shqipërisë
MB	Ministria e Brendshme e Republikës së Shqipërisë
MD	Ministria e Drejtësisë e Republikës së Shqipërisë
MMSR	Ministria e Mirëqenies Sociale dhe Rinisë e Republikës së Shqipërisë
NN	Nomen Nescio (Pa-Emër)
PM	Post-mortem
SIDA	Agjencia Ndërkombëtare suedeze për Zhvillim dhe Bashkëpunim

I. KOMISIONI NDËRKOMBËTAR PËR PERSONAT E ZHDUKUR (ICMP)

1. Komisioni Ndërkombëtar për Personat e Zhdukur (ICMP) punon me qeveritë, organizatat e shoqërisë civile (OSHC), institucionet e drejtësisë, organizatat ndërkombëtare dhe të tjerë në të gjithë botën për të adresuar çështjen e njerëzve që janë zhdukur si rezultat i konfliktit të armatosur, abuzimet e të drejtave të njeriut, katastrofat, krimi i organizuar dhe shkaqe të tjera. Si e vetmja organizatë ndërkombëtare që i është kushtuar ekskluzivisht kësaj çështje, ICMP punon me qeveritë për të zhvilluar aftësinë e tyre institucionale për të adresuar çështjen e personave të zhdukur në mënyrë efikase dhe të paanshme. ICMP gjithashtu është e angazhuar në zhvillimin e aftësive të shoqërisë civile, promovimin e legjisllacionit, nxitjen e avokimit social dhe politik, dhe zhvillimin dhe sigurimin e ekspertizës teknike për të gjetur dhe identifikuar të zhdukurit.
2. ICMP ndihmon procesin e drejtësisë duke siguruar që qeveritë t'i përmbahen qasjes së sundimit të ligjit për hetimin e zhdukjeve. Përmes ndihmës teknike, ICMP mbështet drejtpërdrejt punën në terren dhe proceset e identifikimit njerëzor të bazuar në ADN. Është përfshirë në gërmimet e më shumë se 3,000 varreve masive dhe klandestine globalisht dhe ka udhëhequr aplikimin e teknikave të avancuara të mjekësisë ligjore për të gjetur dhe rikuperuar personat e zhdukur. Ajo operon strukturën kryesore të identifikimit njerëzor të ADN-së me fuqi të lartë në botë. Deri më tani, afër 20,000 persona të zhdukur nga e gjithë bota janë gjetur dhe identifikuar me ndihmën e ICMP. ICMP kryesoi përpjekjen për të dhënë llogari për të zhdukurit nga konfliktet në ish-Jugosllavi që ka çuar në arritjen e pashembullt të llogaridhënies së më shumë se 27,000 (70 përqind) të 40,000 personave të raportuar si të zhdukur si rezultat i konfliktit.
3. Më 15 dhjetor 2014, Ministrat e Jashtëm të Hollandës, Mbretërisë së Bashkuar, Suedisë, Belgjikës dhe Luksemburgut nënshkruan Marrëveshjen për Statusin dhe Funkcionet e Komisionit Ndërkombëtar për Personat e Zhdukur (Traktati i ICMP) duke i dhënë ICMP një status të ri ligjor. Traktati i ICMP përbënte ICMP si një organizatë ndërkombëtare të bazuar në traktate me sistemin e vet të qeverisjes dhe kapacitetet ndërkombëtare. Ajo parashikoi një strukturë të re organizative, duke përfshirë një Bord të Komisionerëve, një Konferencë të Shteteve Palë dhe një ekzekutiv që drejtohet nga një Drejtor i Përgjithshëm. Traktati i ICMP përcaktonte që ICMP do të krijohet Selinë e saj në Hagë, veprim i cili u krye në 2017.
4. ICMP operon në mjedise të ndryshme shoqërore, politike dhe kulturore, duke u angazhuar në të gjitha aspektet e gjetjes dhe identifikimit të personave të zhdukur, nga nxitja e përfshirjes së shoqërisë civile, deri te siguri i asistencës teknike dhe ndërtimi i aftësive institucionale. ICMP ka qenë aktive në rreth 40 vende që janë përballur me një numër të madh të personave të zhdukur si rezultat i fatkeqësive natyrore dhe të shkaktuara nga njeriu, luftërat, abuzimet e përhapura të të drejtave të njeriut, krimin e organizuar dhe shkaqe të tjera.

II. HYRJE

5. Shtetet mbajnë një përgjegjësi për të siguruar paqen e qëndrueshme, pajtimin dhe kohezionin shoqëror. Hulumtimi për persona të zhdukur, përcaktimi i rrethanave të zhdukjes së tyre dhe mbrojtja e personave nga zhdukja është një element integral në sigurimin e këtij objekti.
6. Vlerësohet se rreth 6,000 persona u zhdukën nën regjimin komunist në Shqipëri në periudhën midis 1944 dhe 1991. Sipas të dhënave zyrtare rreth 5,501 persona të dënuar për arsye politike, u ekzekutuan gjatë kësaj periudhe. Trupat e tyre nuk u kthyen kurrë në familjet e tyre. Të dhënat zyrtare tregojnë gjithashtu se 987 të burgosur politikë vdiqën nga shkaqe të ndryshme në burgje

dhe qendra të paraburgimit në Shqipëri. Vendndodhja e mbetjeve të tyre mortore është e panjohur për të afërmit që mbijetuan.

7. Që nga kalimi në demokraci në 1991, autoritetet shqiptare kanë marrë masa për të siguruar që të drejtat e familjeve të të zhdukurve nga epoka komuniste janë përmbushur. Në 2018, Këshilli i Ministrave i Republikës së Shqipërisë dhe ICMP nënshkruan Marrëveshjen e Bashkëpunimit midis Këshillit të Ministrave të Republikës së Shqipërisë dhe Komisionit Ndërkombëtar për Personat e Zhdukur (Marrëveshja e Bashkëpunimit) me qëllim të avancimit të përpjekjeve për të gjetur personat që u zhdukën gjatë periudhës komuniste në Shqipëri midis 29 nëntorit 1944 dhe 2 korrikut 1991 si dhe në rrethana të tjera për të cilat Këshilli i Ministrave mund të kërkojë ndihmën e ICMP. Marrëveshja e Bashkëpunimit paracaktohet me dëshirën e Këshillit të Ministrave të Republikës së Shqipërisë për të mbrojtur të drejtat e anëtarëve të familjeve së personave të zhdukur, veçanërisht duke siguruar që vendndodhjet e të zhdukurve dhe rrethanat e zhdukjes së tyre të hetohen në mënyrë efektive.
8. Shtetet kanë përgjegjësi për të udhëhequr kërkime efektive për të dhënë llogari për të zhdukurit dhe për të vendosur rrethanat e zhdukjes së tyre. Për shembull, neni 2 i Konventës Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut dhe Lirive Themelore (KEDNJ), të cilit Shqipëria është palë, parashikon mbrojtjen me ligj të së drejtës së jetës, dhe krijon një detyrim procedural për të kryer hetime. Qëllimi thelbësor i një hetimi në bazë të nenit 2, si në instrumentet korresponduese të të drejtave të njeriut në pjesë të tjera të botës, është të sigurojë zbatimin efektiv të ligjeve vendase për të mbrojtur të drejtën e jetës dhe të sigurojë llogaridhënie.
9. Është e rëndësishme të theksohet se zhdukja e personave është një fenomen i veçantë, i karakterizuar nga një situatë e vazhdueshme e pasigurisë dhe e pa llogaridhënjes dhe që kjo situatë nxirret jashtë shumë shpesh me kalimin e kohës. Mosrespektimi i vendndodhjes dhe fati i personit të zhdukur shkakton një situatë të vazhdueshme. Në raste të tilla, detyrimi procedural, potencialisht, do të vazhdojë për sa kohë që personi nuk është gjetur ose janë marrë masa adekuate për të hetuar zhdukjen. Prandaj, personat që zhduken ose janë viktimat të zhdukjes së detyruar, madje edhe dekada më parë, kanë të drejtë mbrojtjeje sipas ligjit, dhe të afërmit e tyre dhe të tjerët e afërm të një personi të zhdukur kanë një të drejtë të vazhdueshme për një kërkim ose hetim efektiv.
10. Ky raport synon të përcaktojë përpjekjet aktuale në Shqipëri për llogaridhënie për persona të zhdukur nga epoka komuniste kundër parimeve të njohura përgjithësisht që mbështesin kërkime ose hetime efektive. Më tej, raporti jep rekomandime për hapat e mundshëm për të forcuar këto përpjekje duke mbyllur boshllëqet në mbrojtjen e të drejtave të familjeve të personave të zhdukur nga epoka komuniste për të vërtetën, drejtësinë dhe dëmshpërblimet.

III. DISPOZITAT LIGJORE DHE INSTITUCIONALE VENDORE TË LLOGARIDHËNIES PËR PERSONAT E ZHDUKUR GJATË PERIUdhËS KOMUNISTE

3.1. Instrumentet Ligjore Vendore

11. Midis shtatorit 1991 deri në nëntor 2007, qeveria shqiptare miratoi një seri ligjesh që synojnë të sigurojnë dëmshpërblim për viktimat e regjimit komunist dhe anëtarët e familjeve të tyre përmes kompensimit financiar dhe masave të tjera riparuese.
 - a. **Ligji për Dëmshpërblimin e ish të dënuarve politikë të regjimit komunist**
Ligji për dëmshpërblimin e ish të dënuarve politikë të regjimit komunist u miratua nga

parlamenti shqiptar më 15 korrik 2004 me 70 vota pro, dy kundër dhe një abstenim. Sipas ligjit, shqiptarët e ish të përndjekurve politikë duhej të kompensoheshin për një periudhë 10 deri në 15-vjeçare, përmes pagesave mujore që ndryshojnë në shumë në varësi të llojit të përndjekjes dhe pasojave të pësuar.

Sidoqoftë, kompensimi raportohet se është i kufizuar vetëm tek personat që posedojnë dokumente që vërtetojnë statusin e tyre (ose anëtarëve të familjes së tyre) si persona të persekutuar politik. Kjo lë shumë familje të viktimave të zhdukjes me forcë jashtë sferës së ligjit. Deri në vitin 2012, vetëm një këst iu është paguar atyre që kishin të drejtë kompensimi. Ligji për kompensimin e ish të burgosurve politikë, datë 12 dhjetor 2007 i ndryshuar, përcakton kushtet për marrjen e kompensimit financiar për viktimat e përndjekjes politike nën regjimin komunist, të cilët ishin subjekt i dënimeve të padrejta, siç janë burgimi ose masat e detyrueshme mjekësore. Ligji parashikon kompensim për familjet e viktimave, si dhe kompensim financiar për personat e internuar më parë.

b. Masat e rehabilitimit

Ligji për pafajësinë, amnistinë dhe rehabilitimin e ish-të përndjekurve politikë të 30 shtatorit 1991 dhe Ligji për statusin e të dënuarve më parë dhe të ndjekur penalisht nga Regjimi Komunist i Korrikut 1993, i ndryshuar në Dhjetor 1993, merret me rehabilitimin financiar dhe jo-material të personave të ish të persekutuarve politikisht. Në veçanti, personat e përndjekur politikë janë amnistuar dhe një seri masash kërkon të kompensohen dëmet e pësuar, siç është njohja e kohës së shërbyer në burg ose në internim për qëllime pensioni dhe lejimi i kthimit në vendet e banimit, si dhe vënia në dispozicion e trajnimeve që lidhen me programet e punësimit. Për më tepër, këto ligje vënë në dispozicion kompensimin për humbjet ekonomike të pësuar si rezultat i përndjekjes politike.

c. Përgjegjësia penale

Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë (KP), 1995 i ndryshuar në vitin 2015, përmban dispozita specifike për zhdukjet me forcë, si një krim autonom në bazë të neneve 74 dhe 109c, në përputhje me Deklaratën e Kombeve të Bashkuara për Mbrojtjen e të gjithë Personave nga Zhdukjet me Forcë. Sipas KP-së, këto krime dënohen me dënime të përshtatshme që marrin parasysh seriozitetin e tyre ekstrem. Dispozitat e tjera ligjore që rrjedhin nga Konventa, përfshijnë dënime për heqje të paligjshme të lirisë, rrëmbim dhe tortura, dhe dënime për trajtim mizor, çnjerëzor dhe poshtëruës.

Kodi i Procedurës Penale (KPP) i Republikës së Shqipërisë (i miratuar në 1995 dhe i ndryshuar në 2015) parashikon hapa që ndalojnë torturimin, trajtimin çnjerëzor ose degradues dhe dënimin e të dyshuarve, të pandehurve ose pjesëmarrësve të tjerë në procedime, si dhe trajtimin njerëzor dhe rehabilitimin moral të ndaluarve/të burgosurve.

d. Masat e tjera ligjore

Në vitin 2006, Parlamenti shqiptar miratoi rezolutën për dënimin e krimeve të komunizmit në Shqipëri, duke bërë thirrje për masa për llogaridhënie për persona të zhdukur si rezultat i regjimit komunist. Ai shprehet se Parlamenti shqiptar "mbështet hartimin e një Strategjie Kombëtare për eliminimin e pasojave të diktaturës gjysmëshekullore në Shqipëri, dhe fton institucionet shtetërore të përmbushin detyrimet e tyre në lidhje me statusin e integritetit, arsimit, punësimit, strehimit dhe kthimit/kompensimin e të ish të përndjekurve politikë sa më shpejt të jetë e mundur, si dhe ndarja e një fondi për gjetjen e njerëzve të zhdukur dhe ekzekutuar për arsye politike me

ose pa gjyq.”¹

3.2. Institucionet dhe Agjencitë

3.2.1. Task Forca për Gjetjen dhe Identifikimin e Mbetjeve njerëzore të Viktimave të Komunizmit

12. Zbulimi i varrit masiv në Dajt, në vitin 2010 dhe zhvarrosja e mbetjeve njerëzore nga vendvarrimi në vitin 2010 nxiti autoritetet shqiptare për të krijuar atë vit një Task Forcë për Zhvarrimin dhe Identifikimin e Mbetjeve Njerëzore të Viktimave Komuniste. Task Force u drejtua nga Ministria e Punëve të Brendshme e Republikës së Shqipërisë (MPB) dhe përfshinte përfaqësues të Ministrisë së Brendshme të Republikës së Shqipërisë, Ministrisë së Drejtësisë së Republikës së Shqipërisë (MD), Ministrisë së Mbrojtjes, Arkivave të Shërbimit Sekret, arkivave të shtetit dhe institucioneve të tjera. Nuk ka asnjë provë që Task Force të ketë kërkuar ndonjëherë një hetim të koordinuar me Zyrat e Prokurorit të Qarkut, të cilat janë të vetmet kompetente për të kryer një hetim dhe për të urdhëruar zhvarrosjen e varreve. Kompetencat e Task Force u transferuan në Institutin për Integrimin e Ish të Përndjekurve Politikë në vitin 2014, dhe Task Force pushoi punën e saj.

3.2.2. Instituti për Integrimin dhe Rehabilitimin e ish të Përndjekurve Politikë (IIPP)

13. Instituti i Integritit të ish Përndjekurve Politikë (IIPP) është një institucion i themeluar nga shteti shqiptar që vepron nën kujdesin e Ministrisë së Shëndetësisë dhe Mbrojtjes Sociale. Mandati i tij është të hartojë politika dhe programe për integrimin e ish-të përndjekurve politikë nën regjimin komunist, në përputhje me të drejtat e dhëna viktimave dhe familjeve të tyre, sipas Ligjit Nr. 7514 Ligji për pafajësinë, amnistinë dhe rehabilitimin e ish-të përndjekurve politikë (i 30.09.1991) dhe më pas Ligji Nr. 7748, datë 29.07.1993), Ligji Për statusin e të dënuarve më parë dhe të përndjekurve nga Regjimi Komunist si dhe Ligji Nr. 9831, Ligji për kompensimin e personave të ish përndjekurve politikë (datë 12 nëntor 2007).
14. IIPP përbëhet nga katër sektorë: Sektori për Ligjshmërinë dhe Statusin e Personave ish-të Përndjekur Politikë, një Sektor për Burimet Njerëzore dhe Financat, Një Sektor për çështjet Sociale dhe Koordinimin e Projekteve, dhe një Sektor për Gjetjen e të zhdukurve nga Krimet Komuniste, e fundit u krijua në 2015. Në termat e saj të referencës, Sekori për gjetjen e të zhdukurve nga Krimet komuniste është i mandatuar të kryejë aktivitetet e mëposhtme:
- Monitorimi dhe verifikimi i procesit të kërkimit dhe zhvarrosjes së viktimave të ish të përndjekurve politikë duke bashkëpunuar me institucione të tjera përgjegjëse;
 - Mbledhja e provave nga të mbijetuarit e diktaturës komuniste në lidhje me ekzekutimet me ose pa gjyq, të vrarë në burgjet e diktaturës, të vrarë në hetuesi ose në spitalet psikiatrike, të varrosura në varre kolektive ose të vrarë në kufi në përpjekje për tu arratisur gjatë periudhës 29 nëntor 1944 - 1 tetor 1991;
 - Krijimi i një baze të dhënave të të zhdukurve, të ekzekutuarve dhe të vdekurve në burgjet komuniste, kampe internimi dhe qendra torturash, dhe bashkëpunim me departamentet qendrore dhe lokale për këtë qëllim;
 - Koordinimin me agjencitë qendrore dhe vendore të zbatimit të ligjit, institucionet që kanë arkiva për gjetjen e të zhdukurve;
 - Koordinimin dhe bashkëpunimin me institucionet e specializuara të huaja për të marrë asistencë teknike dhe juridike për procesin e zhvarrosjes dhe identifikimit të mbetjeve

¹Neni 15 i Rezolutës për "Dënimin e krimeve të kryera gjatë regjimit komunist në Shqipëri", Tetor, 2006

- njerëzore; dhe
- Koordinimin dhe aplikimin e granteve në projekte të ndryshme në agjencitë e huaja dhe donatorët për thithjen e fondeve financiare për procesin e zhvarrosjes dhe identifikimit të viktimave komuniste.
15. Deri më sot, aktivitetet e Sektorit për gjetjen e të zhdukurve nga Krimet komuniste janë përqendruar në mbledhjen e të dhënave për personat e zhdukur nga epoka komuniste, të afërmit e tyre të gjallë dhe dëshmitë mbi ngjarjet që rezultojnë në zhdukjen e qytetarëve shqiptarë midis 29 nëntorit 1944 dhe 1 tetor 1991.
 16. IIPP mbledh të dhëna kryesisht nga dëshmitarët dhe përmes analizës së dokumentacionit në dispozicion (p.sh. regjistrimet e varrezave, kampe burgimi dhe vendet e tjera të burgimit, etj.). Deklaratat e dëshmitarëve kanë përfshirë të dhëna për personat që janë humbur si pasojë e përndjekjes politike dhe, ndonjëherë, për rrethanat e zhdukjes dhe/ose vendin e ekzekutimit. IIPP gjithashtu harton vendet e burgimit dhe vendet e mundshme të ekzekutimeve/varrosjeve.
 17. Mbledhja e të dhënave nga dëshmitarët është bërë me pëlqimin e tyre me shkrim, dhe parashikon që IIPP t'i ndajë këto të dhëna me institucionet e tjera. IIPP nuk ka kontrolluar ende arkivat e mbajtura nga institucione të tjera dhe nuk ka krijuar bashkëpunim zyrtar për shkëmbimin e të dhënave me asnjë prej tyre për shkak të mungesës së një baze ligjore për një bashkëpunim të tillë. Për shkak të kësaj, kërkesat për të dhëna nga institucionet e tjera duhet të dorëzohen individualisht; përgjigja zakonisht vjen pas afatit ligjor prej 15 ditësh.
 18. Departamenti për persona të zhdukur bashkëpunon me Ministrinë e Shëndetësisë dhe Mbrojtjes Sociale dhe Ministrinë e Financave për verifikimin e të dhënave të mbledhura nga dëshmitarët. Është e paqartë se si zhvillohet ky proces pasi që nuk ka asnjë organ të përbashkët zyrtar të ngarkuar me verifikimin e të dhënave dhe detajet e kontaktit për familjet në Ministri janë kryesisht të vjetruara. Të dhënat për anëtarët e familjes që kanë aplikuar për kompensim financiar në Ministrinë e Financave nuk janë drejtpërdrejt të arritshme për stafin e departamentit, kështu që nuk mund të lidhen lehtësisht me një person të zhdukur të raportuar. Ministria e Financave i është përgjigjur disa kërkesave nga IIPP për detaje kontakti të të mbijetuarve. Sidoqoftë, shkëmbimi ka qenë i ngadaltë, ad hoc dhe varet nga koha që stafi në Ministri mund të kursejë për të kërkuar të dhëna të kërkuara nga IIPP.
 19. IIPP raporton se ka siguruar qasje në dosjet e 5,501 personave që u ekzekutuan nën regjimin komunist pas procedurave gjyqësore dhe dënimeve. Të gjitha rastet janë të dokumentuara dhe shoqërohen me kërkesën e anëtarëve të familjes që marrin kompensim financiar. Për më tepër, IIPP është në posedim të të dhënave të 987 të burgosurve politikë, të cilët vdiqën nga shkaqe të ndryshme në burgje dhe qendra paraburgimi në Shqipëri. Ky numër nuk përfshin emrat e personave të tjerë të ekzekutuar, familjet e të cilëve nuk ishin në gjendje të raportojnë çështjen për shkak të kufizimeve ligjore, dhe rastet kur nuk ka të afërm të mbijetuar ose të afërmit emigruan pas vitit 1991. Ky numër u verifikua përmes krahasimit me vendimet e gjykatës, deklaratat e dëshmitarëve dhe listat e ekzekutimeve. Për shkak të kësaj, IIPP raporton se numri i personave që humbën jetën pas ekzekutimeve me ose pa një urdhër gjyqësor, ose vdekja e shkaktuar nga paraburgimi në kampe në të gjithë Shqipërinë, është shumë më e lartë se 6,000 vlerësuar fillimisht.
 20. Arkivi në IIPP mbahet në kopje me të dhënat themelore nga dosjet e personave të zhdukur në skedarët Excel. Instituti ka kërkuar ndihmë nga qeveria për të dixhitalizuar të dhënat e saj pasi që kapacitetet e tanishme njerëzore dhe teknike janë të pamjaftueshme për këtë detyrë. Me shqetësim të barabartë, të dhënat e IIPP janë jo të plota, p.sh. dosjet e personave që vdiqën në

burgje nuk përmbajnë emrin e burgut ku vdiq personi ose nëse mbetjet njerëzore u gërmuan dhe u riatdhesuan në familje.

21. Në 2018, IIPP nënshkroi një Memorandum Mirëkuptimi me Autoritetin për Qasjen në Informacione të Dosjeve të ish Sigurimit të Shtetit. Memorandumi i Mirëkuptimit (MM) parashikon ndarjen e të dhënave ndërmjet dy institucioneve dhe zbatimin e aktiviteteve të përbashkëta. Që nga viti 2018, Autoriteti ka ndarë informacione për rreth 52 raste të personave të zhdukur të raportuar në Autoritet me IIPP.
22. Në 2018 dhe 2019 IIPP kërkoi një buxhet të shtuar për punën e Sektorit për gjetjen e të zhdukurve nga krimet komuniste, në mënyrë që të rritet numri i stafit që punon për persona të zhdukur dhe të sigurojë pajisjet e nevojshme për punën e tyre, e cila nuk është aprovuar ende. Si rezultat, Sektori për gjetjen e personave të zhdukur nga Krimet komuniste nuk ka mjete të mjaftueshme financiare për të përmbushur mandatin e tij origjinal për të rikuperuar dhe identifikuar mbetjet njerëzore.

3.2.3. Instituti për Studimin e Krimeve dhe Pasojave të Komunizmit në Shqipëri (ISKK)

23. Instituti për Studime të Krimeve dhe Pasojave të Komunizmit në Shqipëri (ISKK) u krijua nga Parlamenti shqiptar në shkurt 2010 (Vendimi nr. 10242 i 25 shkurt 2010) si një institucion i pavarur akademik shtetëror, i ngarkuar me studimin, dokumentimin dhe vlerësimin e fushës së krimeve të regjimit komunist në Shqipëri. ISKK punëson tetë anëtarë profesionistë të stafit dhe shtatë staf mbështetës, të cilët punojnë për mbledhjen e dëshmime gojore të të mbijetuarve të përndjekjeve politike, kujtime, botime, artikuj shtypi, etj. ISKK kategorizon të dhënat që ka mbledhur nga ngjarjet sipas Rretheve dhe më pas sipas ngjarjeve.
24. Aktualisht, ISKK është duke punuar në përgatitjen e edicionit të gjashtë të Antologjisë së Krimeve Komuniste, i cili përmban emrat e të gjithë personave të përndjekur politikë me rend alfabeti, dëshmitë e sistematizuara, dokumentacionin nga arkivat dhe dosjet personale. Përveç këtij projekti, ISKK synon të krijojë një bazë të dhënash me të dhëna të verifikuara për të gjithë personat e persekutuar politik në Shqipëri. ISKK kërkon informacione nga institucione të ndryshme që posedojnë materiale arkivore me interes për ISKK. ISKK raporton se shumë prej tyre nuk kanë vullnet të ndajnë dokumente.
25. Të gjitha të dhënat ruhen në kopje fizike, dhe pajisjet në posedim të ISKK janë të vjetruara. ISKK kërkoi ndihmë në dixhitalizimin e të dhënave në mënyrë që të dhënat të bëhen të disponueshme për publikun. ISKK nuk mban të dhëna të ndara për personat e zhdukur dhe nuk ka asnjë bashkëpunim zyrtar me IIPPP për çështjen e personave të zhdukur, i cili ndodhet në të njëjtat ambiente.

3.2.4. Autoriteti për Informimin mbi Dokumentet e Ish-Sigurimit të Shtetit

26. Autoriteti për Informimin mbi dokumentet e ish-Sigurimit të Shtetit (Autoriteti) është një institucion ligjor, publik dhe i pavarur përgjegjës për zbatimin e Ligjit për mbledhjen, përpunimin dhe përdorimin e dokumenteve të ish Sigurimit të Shtetit dhe informacione që lidhen me të. Ky ligj zbatohet për dokumentet e ish-Sigurimit të Shtetit të MPB-së për periudhën 29 nëntor 1944 deri më 2 korrik 1991, të cilat janë në dispozicion për të gjitha arkivat e rrjetit arkivor të Republikës së Shqipërisë, dhe që shoqërohen me vepra penale të përcaktuara në Ligjin për Pafajësinë, Amnistinë dhe rehabilitimin e ish-të përndjekurve politikë.
27. Autoriteti u krijua pasi parlamenti shqiptar miratoi një ligj në maj 2015 për të hapur skedarët e

policisë sekrete të epokës komuniste, deklasifikimin e informacionit dhe t'u sigurojë atyre që ishin viktimë të regjimit, ose të afërmeve të tyre, qasje në dosjet e tyre. Autoriteti gjithashtu është i autorizuar të kryejë kontrole të zyrtarëve publikë dhe drejtuesve të partive për të përcaktuar nëse ata ishin bashkëpunëtorë të policisë nën regjimin komunist.

28. Autoriteti filloi punën e tij në vitin 2016 dhe deri në shtator 2017, ai i ishte përgjigjur më shumë se 600 kërkesave. Shumica e dosjeve janë në dispozicion vetëm për objektivat e mbikëqyrjes së fshehtë dhe familjeve të tyre, dhe jo për publikun më të gjerë. Autoriteti ka mbledhur dhe aktualisht është duke inventarizuar më shumë se 13 milion faqe që përmbajnë informacione rreth personave që ishin nën mbikëqyrje të fshehtë. Institucioni nuk ka staf të mjaftueshëm dhe kërkon mundësi trajnimi për sistematizimin, kategorizimin, hulumtimin dhe analizën e dokumenteve dhe të dhënave që disponon. Në maj 2017, Autoriteti miratoi legjislacionin dytësor për mbrojtjen, ruajtjen, mbrojtjen dhe përpunimin e të dhënave personale nga Autoriteti në përputhje me Ligjin për Mbrojtjen e të Dhënave Personale dhe Ligjin për të Drejtën e Informacionit.
29. Digjitalizimi dhe katalogimi i dokumentacionit të ruajtur në arkivin e Autoritetit është përparësi. Për më tepër, është e nevojshme mbrojtja e informacionit personal të ndjeshëm dhe krijimi i një dokumenti politikash për qasje në dokumentacion. Në vitin 2019, Autoriteti mori fonde nga Agjencia Ndërkombëtare suedeze për Zhvillim dhe Bashkëpunim (SIDA) për digjitalizimin e dokumenteve në zotërimin e tij. Për më tepër, Qeveria siguroi më shumë personel dhe një ndërtesë të përshtatshme për Autoritetin.
30. Për të siguruar një fluks të vazhdueshëm informacioni dhe koordinim të aktiviteteve, në 2018 dhe 2019 Autoriteti nënshkroi memorandume me institucione të ndryshme shtetërore: Arkivin e Shtetit, Arkivin e MPB-së, Arkivin e Shërbimit të Inteligjencës, Muzeun Kombëtar, Fakultetin e Historisë dhe Filologjisë, Institutin për Hulumtimin e Krimeve të Komunizmit në Shqipëri dhe Institutit për Integrimin e ish-të Përndjekurve Politikë. MM-të përcaktojnë shkëmbimin e informacionit në lidhje me aksesin në arkiva, memorializimin, hetimin dhe identifikimin e personave të zhdukur gjatë epokës komuniste, dhe çështje të tjera me interes të përbashkët për nënshkruesit.
31. Në maj të vitit 2020 udhëheqja e Autoritetit paraqiti argumente para Komisionit Parlamentar për Çështjet Ligjore, Administratën Publike dhe të Drejtat e Njeriut për të thjeshtuar procesin e llogaridhënjes për rastet e personave të zhdukur nga epoka komuniste duke mandatuar një organ të fuqishëm koordinues dhe duke rritur angazhimin e prokurorëve në proces duke i bashkangjitur ata pranë Autoritetit. Në raportin vjetor të tij për vitin 2019, të paraqitur në Parlament në maj të vitit 2020, Autoriteti raportoi se po vijon puna për të ndryshuar Ligjin Funksional, në dritën e modelit Polak, për të zgjeruar fushën e veprimtarisë së Autoritetit, në mënyrë që të mbulojë çështjet e Kujtesës Kolektive dhe Personat e Zhdukur gjatë diktaturës.
32. Në korrik 2020, Parlamenti shqiptar miratoi ndryshimet në Ligjin 45/2015 (Për të Drejtën e Informimit në lidhje me ish-Dokumentet e Sigurimit të Shtetit të Republikës Popullore Socialiste të Shqipërisë), duke i dhënë Autoritetit një rol më të spikatur, koordinues në proces. Neni 22/1 thotë: "Autoriteti bashkëpunon me institucionet shtetërore qendrore dhe lokale në procesin e identifikimit dhe rikuperimit të eshtrave të atyre që u zhdukën ose u ekzekutuan gjatë epokës komuniste, si dhe për marrjen e masave për të mbrojtur dhe ruajtur, në mënyrën më të mirë e përshtatshme, vendet që aktualisht janë identifikuar ose do të identifikohen si vendet e varrimit. Rregullat e bashkëpunimit midis Autoritetit dhe institucioneve qendrore dhe lokale për identifikimin dhe rikuperimin e mbetjeve të të zhdukurve gjatë epokës komuniste do të përcaktohen në marrëveshjet bilaterale ose multilaterale të lidhura për këtë qëllim".

33. Në mënyrë domethënëse, ndryshimet në Ligjin 45/2015 për herë të parë sigurojnë një përkufizim të një personi të zhdukur në legjislacionin shqiptar. Neni 4 thotë se "një person i zhdukur është një person i arrestuar, burgosur, rrëmbyer ose privuar nga liria e tij/saj në ndonjë formë tjetër nga agjentët e shtetit ose nga persona të tjerë ose grupe personash, të cilët kanë vepruar me autorizimin, mbështetjen ose miratimin e shtetit, i ndjekur nga mohimi i pranimit të heqjes së lirisë ose fshehja e fatit të personit të zhdukur ose vendit ku ai/ajo ndodhet, duke e shkëputur atë nga mbrojtja e ligjit." Ndërsa personat e zhdukur më parë nga epoka komuniste ishin përcaktuar ligjërisht si "të përndjekur politik", ndryshimet në ligjin 45/2015 demonstrojnë një njohje të rëndësishme të çështjes së personave të zhdukur për arsye të pavullnetshme nga parlamenti shqiptar.

3.2.5. Instituti I Mjekësisë Ligjore (IML)

34. Instituti Shqiptar i Mjekësisë Ligjore (IML), me vendndodhje në Tiranë, u krijua me Vendim të Këshillit të Ministrave të Republikës së Shqipërisë (Vendimi Nr.120 i 27 Shkurt 2003), si një institucion shtetëror që vepron nën juridiksionin të MD. IM ofron shërbime të ekspertizës mjekoligjore për institucione dhe individë në Republikën e Shqipërisë. Një ekspertizë e tillë përfshin ekspertizë mjekoligjore, patologjike, toksikologjike, biologjike dhe lloje të tjera të ekspertizës në përputhje me KP dhe KPP.
35. IML kryen ekzaminime mjeko-ligjore me kërkesë të palëve në procedurat civile, subjektet e procedurave penale dhe personave të tjerë juridikë. IML financohet nga buxheti i MD dhe duke tarifuar për shërbimet e kryera për palët e treta (deri në 30 përqind të buxhetit të përgjithshëm). IML ka në strukturën e tij, ende të pa akredituar, një departament për ekzaminim ligjor-mjekësor dhe një departament toksikologjie. Stafi i mjekësisë ligjore përfshin shtatë patologë (ekspertë të mjekësisë ligjore), një antropolog forenzik dhe gjashtë patologë shtesë të caktuar në gjykata në Durrës, Vlorë, Shkoder dhe Korçë. Pesë asistentë paguhen nga Ministria e Shëndetësisë. IML nuk punëson arkeologë mjekoligjorë që kërkohen për gjurmime dhe rikuperim të mbetjeve njerëzore nga varret masive.
36. Të dhënat e mbajtura në IML mbahen si në kopje fizike ashtu edhe në versione elektronike (Baza e të dhënave të hyrjes). Aktualisht IML është duke punuar me Drejtorinë për Sigurinë e Informacionit Konfidencial për rregulloret për mbrojtjen e të dhënave. IML ka në dispozicion një objekt mortor me dy tabela ekzaminimi në ambientet e tij në Tiranë dhe 12 tabela shtesë ekzaminimesh në spitalet në të gjithë Shqipërinë. Morgu në Tiranë ka aftësinë të mbajë afërsisht 40 grupe mbetjesh mortore, ose maksimumi 100 grupe mbetjesh njerëzore nëse janë të skeletizuara.
37. Përveç një furgoni për transportin e personelit dhe mbetjeve mortore, IML nuk ka automjete të tjera në dispozicion. Për çdo lloj pune në terren në një shkallë më të madhe, siç është gjurmimi i varreve masive ose të shumëfishta, duhet të blihen ose huazohen pajisje shtesë siç janë tendat, tabelat e ekzaminimit, rrezet x të lëvizshme, kontejnerët, pompat e ujit etj. nga Ministria e Mbrojtjes, ndërmarrjet e shërbimeve publike, ndërmarrjet private etj. Parcelat gjyqësore për varrosjen e organeve të pidentifikuara (NN) janë në dispozicion, sipas nevojës, në çdo bashki.

3.2.6. Prokuroritë

38. Gjurmimet dhe ekzaminimi mjekoligjor i mbetjeve të gjetura të njeriut për të përcaktuar shkakun dhe mënyrën e vdekjes janë një komponent thelbësor i llogaridhënies për personat e zhdukur në përputhje me garancitë e të drejtave të njeriut. KPP e Shqipërisë e detyron prokurorin që të zhvillojë dhe kontrollojë hetimet paraprake dhe veprimtarinë e policisë gjyqësore dhe të kryejë

çdo veprim hetimor që ai vlerëson si të domosdoshëm (neni 24), i cili përfshin urdhërimin e zhvarrosjes së mbetjeve njerëzore, në mënyrë që të mundësojë ekzaminimin e mbetjeve njerëzore nga prokurori në prani të një mjeku ligjor (neni 200). Në përputhje me KPP, institucionet e vetme kompetente që mund të bëjnë një gjermim në përputhje me standardet e sundimit të ligjit janë prandaj Zyrat e Prokurorive të Qarkut.

39. Deri më tani është urdhëruar vetëm një gjermim nga zyra e prokurorit përgjegjës. Prokurori i Rrethit Sarandë urdhëroi një zhvarrosje bazuar në informacionet e dhëna nga një anëtar i familjes në lidhje me ish-kampin e burgut në fshatin Borsh të Rrethit të Sarandës. Mbetjet njerëzore të një individi, që besohet të jenë një prej të zhdukurve nga epoka komuniste, u zhvarrosën në tetor 2019. Prokurori dërgoi një kërkesë në laboratorin e ADN-së të Institutit të Policisë Shkencore për testimin e ADN-së. Sidoqoftë, laboratori i ADN-së i Institutit të Policisë Shkencore raportoi se nuk ishte në gjendje të përpunonte kampionin e ADN-së pas vdekjes (PM) të marrë nga mbetjet për shkak të mungesës së kapaciteteve teknike.
40. Projekti i ICMP me titull Zgjidhja e çështjes së Personave të Zhdukur nga Epoka Komuniste në Shqipëri, i zhvilluar në bashkëpunim midis ICMP dhe IIPP, dhe financuar nga Bashkimi Evropian, synoi ndër të tjera të gërmojë dy varreza masive të njohura nga epoka komuniste në Vendet e Dajtit dhe Ballshit. Projekti gjithashtu përfshiu ekzaminimin mjeko-ligjor të mbetjeve njerëzore të gjetura për të ndihmuar në përcaktimin e shkakut dhe mënyrës së vdekjes, si dhe identifikimin e viktimave përmes analizave të ADN-së. ICMP në bashkëpunim me IIPP paraqiti kërkesën e parë për gjermime në të dy vendet në Shtator 2018. Deri më tani, urdhëresat për gjermime të vendeve nuk janë lëshuar.
41. Ekzistojnë një numër arsyesh për mungesën e veprimeve afirmative, zyrtare nga ana e zyrave të prokurorisë. Procesi i vetingut brenda sistemit të drejtësisë, i miratuar nga Parlamenti shqiptar në korrik 2016, rezultoi në shkarkimin e rreth 60 përqind të gjyqtarëve dhe prokurorëve dhe i la këto pozicione të lira. Zyrat e prokurorëve nuk kanë lëshuar urdhra për gjermime, duke përmendur mungesën e burimeve financiare për të mbuluar kostot që do të lindin nga angazhimi i ekspertëve teknikë të Institutit të Mjekësisë Ligjore. Është shprehur shqetësimi se pengesa financiare nuk vlen për iniciativën e ICMP/IIPP të financuar nga Bashkimi Evropian, dhe arsyeja për mungesën e veprimeve zyrtare nga zyra e prokurorit mbetet pra e panjohur.

3.3. Shoqëria Civile

42. Në Shqipëri, nuk ka OSHC që përqëndrohen vetëm në çështjen e personave të zhdukur. OSHC të organizuara rreth të drejtave të viktimave përqëndrohen kryesisht në çështjet e kompensimit dhe pronës. Nuk ka ndarje të spikatura midis OSHC-ve përgjatë vijave etnike ose fetare. Përkundrazi, pika kryesore e ndarjes është politike dhe OSHC-të shpesh interpretohen si pro-komuniste ose socialiste, ose pro-demokratike.²
43. Shumë OSHC që merren me të drejtat e viktimave kanë posedim të të dhënave përkatëse, siç janë listat e personave të zhdukur të hartuar nga dëshmitë e viktimave ose familjeve të tyre. Këto janë jo të plota dhe nuk janë konsoliduar apo verifikuar kundër të dhënave të tjera, qoftë të mbajtura nga OSHC-të ose institucionet e qeverisë shqiptare.

44. OSHC-të e regjistruara shqiptare që merren me të drejtat e viktimave financohen nga shteti,

²Që nga rënia e komunizmit, Shqipëria ka zhvilluar një sistem dypartiak të mbizotëruar nga Partia Demokratike (krahu i djathtë) dhe Partia Socialiste (krahu i majtë),

bazuar në ligjin numër 7598 të miratuar më 1 shtator 1992 për krijimin e fondit special për të dënuarit dhe të persekutuarit. Kompanitë publike shqiptare paguajnë 1 përqind të të ardhurave të tyre në një fond të menaxhuar nga IIPP. Fondi shpërndahet bazuar në Vendimin e Këshillit të Ministrave 392, datë 12 gusht 1999. Sipas këtij Vendimi, 50 përqind e Fondit është shpërndarë për nevojat ekonomike dhe materiale të familjeve të të përndjekurve më parë, për nevojat urgjente të familjeve dhe integrimin e tyre. 50 përqind e tjera u shpërndahen OSHC-ve të personave të persekutuar më parë në përpjesëtim me numrin e anëtarëve të secilit OSHC. Disbursimi i fondeve bëhet në bazë të projekt propozimeve të OSHC-ve.

45. OSHC si Qendra Shqiptare për Rehabilitimin e Torturës dhe Traumës, Instituti për Demokraci, Media dhe Kulturë, Shoqata Antikomuniste e të Përndjekurve Politikë, dhe Organizatat Joqeveritare të Kujtesës së Diktaturës synojnë të zgjerojnë aktivitetet e tyre në mënyrë të shprehur për të adresuar çështjet e personave të zhdukur. Ata dëshirojnë në veçanti të përfshihen në aktivitete përkujtimore dhe shkëmbimin e të dhënave me autoritetet shtetërore në mënyrë që të krijohen regjistrime të sakta mbi personat e zhdukur për qëllime historike dhe praktike.
46. Në mungesë të hetimeve zyrtare sistematike, disa familjarë të atyre që u persekutuan politikisht, u zhdukën me forcë ose u ekzekutuan jashtëgjyqësisht, kanë kërkuar të lokalizojnë vetë mbetjet njerëzore. Si rezultat, familjet kanë kryer gërmime pa asistencë teknike dhe në kundërshtim me ligjin. Duhet të theksohet këtu se në bazë të nenit 2 të KEDNJ-së hetimet për shkelje të pretenduara nuk mund tu lihen të afërmeve të viktimave (shih GJEDNJ AI-Skeini dhe të tjerët kundër Mbretërisë së Bashkuar, 65165), por duhet të kryhen nga autoritetet sipas detyrës zyrtare.

IV. VLERËSIMI

47. Një hetim efektiv matet me katër standarde: pavarësinë, përshtatshmërinë, shpejtësinë dhe kontrollin publik. Këto standarde janë krijuar përmes jurisprudencës së të Drejtave të Njeriut, veçanërisht nga GJEDNJ në çështjet që kanë të bëjnë me shkeljen e nenit 2 të KEDNJ-së. Ato aplikohen gjithashtu nga Gjykata Ndër-Amerikane e të Drejtave të Njeriut, për shembull, dhe nga gjykatat vendase të vendeve demokratike.
48. Për të qenë efektiv, një hetim duhet të jetë:
 - Adekuat: duhet të jetë i aftë të vërtetojë faktet. Autoritetet duhet të ndërmarrin çfarëdo hapi të arsyeshëm që të mundën për të siguruar provat në lidhje me incidentin, duke përfshirë, ndër të tjera, dëshminë e dëshmitarit okular, provat mjekoligjore dhe, kur është e përshtatshme, një autopsi që siguron një regjistrim të plotë dhe të saktë të dëmtimit dhe një analizë objektive të gjetjeve klinike, duke përfshirë shkaku dhe mënyrën e vdekjes dhe rrethanat e personave që zhduken. Në lidhje me këtë, një hetim efektiv mund të kërkojë zhvarrosjen e trupave të të ndjerit, si dhe analizë mjekoligjore;
 - I shpejtë: duhet të vazhdojë me shpejtësi të arsyeshme. Një përgjigje e shpejtë nga autoritetet përgjithësisht vlerësohet si thelbësore në ruajtjen e besimit të publikut në respektimin e tyre ndaj sundimit të ligjit;
 - Transparent: kontrolli publik i hetimit ose rezultatet e tij duhet të lehtësohet në mënyrë që të sigurohet përgjegjshmëria në praktikë dhe në teori. I afërmi i viktimës duhet të përfshihet në masën e nevojshme për të mbrojtur interesat legjitime të tij ose të saj;
 - Zyrtare: duhet të zhvillohet zyrtarisht nga subjektet shtetërore, në krahasim me OSHC-të, për shembull. Hetimet mund të bëhen përmes zyrave të prokurorëve, komisioneve

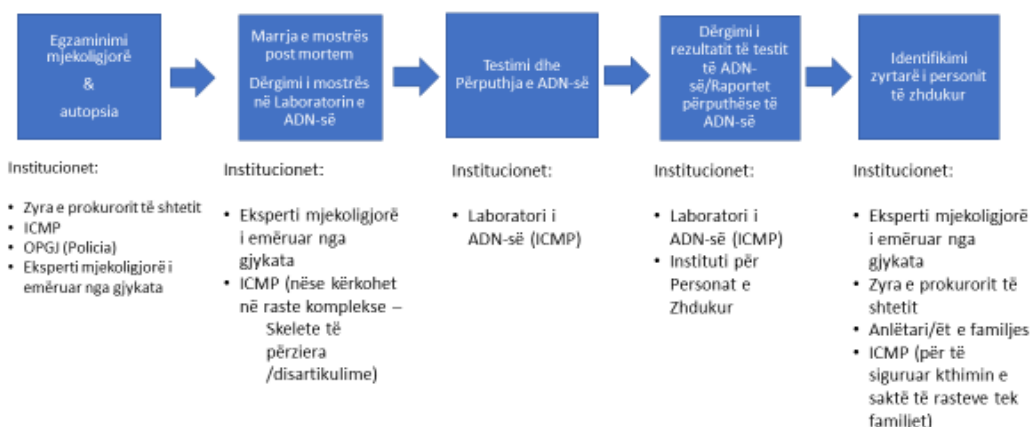
qeveritare për personat e zhdukur, dhe njërive ndërmministrorë të kërkimit, ose të ngjashme, siç përcaktohen nga autoritetet shtetërore dhe me mandat të kryejnë hetime që plotësojnë standardet e lartpërmendura veçmas ose bashkërisht.

49. Është praktikë e zakonshme dhe e domosdoshme që institucionet gjyqësore dhe zbatimit të ligjit të hetojnë shkelje serioze të të drejtave të njeriut, siç janë shkeljet e së drejtës së jetës. Sidoqoftë, në shumë situata, hetimet në lidhje me një numër të madh të personave të zhdukur përfshijnë autoritete të ndryshme, përfshirë organet kuazi-gjyqësore, siç është avokati i popullit, autoritetet administrative ose komisionet zyrtare. Kjo shpesh rezulton në procese komplekse përfshirë institucione të shumta. Duke ilustruar një proces kaq të ndërlikuar, të dy tabelat më poshtë tregojnë procesin ndër-institucional të miratuar nga Bosnja dhe Hercegovina (BIH) pas konfliktit 1992-1996. Tabela e parë tregon se cilat institucione janë përfshirë në faza të caktuara derisa të bëhet gërmimi. Tabela e dytë tregon se cilat institucione janë përfshirë në faza të caktuara nga pika e gërmimit deri në identifikimin zyrtar.

Bashkëpunimi ndër-institucional: para gërmimit

Bashkëpunimi ndër-institucional: pas gërmimit

50. Megjithëse Shqipëria nuk ka një ekuivalent të drejtpërdrejtë të Institutit të Personave të Zhdukur, roli i këtij institucioni mund të supozohet nga IIPP ose Autoriteti, me ndryshimet e bëra në secilën nga mandatet e tyre. Në shembullin e BdheH, profesionisti ligjor mjekësor i emëruar nga gjykata është analoge me IML të Shqipërisë, ndërsa roli i Prokurorisë së BdheH ka homologun e tij shqiptar në Zyrën e Prokurorit të Shtetit në Shqipëri. ICMP ndihmon gjatë gjithë procesit për sa i përket sigurimit të informacionit për vendndodhjet e mundshme të varrezave, zbulimin vizual të vendeve të tilla, gërmimet, ekzaminimin mjeko-ligjor të mbetjeve të gjetura të njeriut dhe testimin e ADN-së.
51. Siç u tregua më lart, aktualisht në Shqipëri instrumentet legjislative dhe institucionet përkatëse shtetërore që kanë të bëjnë me viktimat e regjimit komunist janë përqendruar kryesisht në çështjet e pronave dhe kompensimin financiar të viktimave të regjimit komunist dhe familjeve të tyre. Edhe pse nuk ka legjislacion që merret me çështjen e zhdukjeve dhe mbrojtjes së të drejtave të familjeve të tyre, ndryshimet në Ligjin 45/2018 janë një hap i rëndësishëm përpara në mandatin e Autoritetit për të udhëhequr me çështjen e personave të zhdukur dhe jo më p pak se përcaktimi ligjor.
52. Shqipëria ka krijuar disa institucione që veprojnë brenda kornizës ekzistuese ligjore vendase, me mandate të ngjashme që mbivendosen në një shkallë të caktuar. Shpesh këto institucione konkurrojnë me njëra-tjetrën për burime. Me përjashtim të Autoritetit, i cili ka nënshkruar disa MM me institucionet e tjera shtetërore, ka pak bashkëpunim dhe koordinim të aktiviteteve midis institucioneve të tilla, duke rezultuar në një përparim të kufizuar në adresimin e çështjes së personave të zhdukur.
53. Fakti që parlamenti Shqiptar i ka dhënë më shumë rëndësi Autoritetit për të koordinuar hetimin dhe identifikimin e personave të zhdukur është i mirëpritur dhe pasqyron vullnetin e ri politik nga ana e Shqipërisë për të adresuar më seriozisht çështjen e personave të zhdukur nga perjudha komuniste.
54. Përpjekjet hetimore mund të jenë të përshtatshme vetëm nëse të dhënat përkatëse, informacionet personale dhe provat përpunohen në mënyrë sistematike dhe gjithëpërfshirëse. Të dhënat ekzistuese për personat e zhdukur, vendet e burgimit, vendet e mundshme të ekzekutimeve dhe varrosjet e viktimave dhe vendndodhjen e familjeve të të zhdukurve janë ende të shpërndara dhe jo të plota. Detajet e kontaktit të familjeve, madje edhe ato që marrin kompensim nga shteti, duhet të përditësohen. Të dhënat personale të ndjeshme dhe të tjera që janë mbledhur, duhet të mbrohen në mënyrë efektive. Institucionet që ruajnë të dhëna të tilla duhet të përmirësojnë rregullat dhe procedurat e tyre për hyrjen, redaktimin dhe shpërndarjen e të dhënave.
55. Proceset efektive të personave të zhdukur përfitojnë nga pjesëmarrja e disa institucioneve shtetërore, siç janë ato të diskutuara më lart. Sidoqoftë, ata nuk mund të kenë sukses pa pjesëmarrjen e Prokurorit për të filluar gërmime dhe të koordinojnë procesin me pjesëmarrësit e tjerë (ekspertë të mjekësisë ligjore, polici, kompani gërmimesh dhe të tjerë). Projekti i financuar nga Bashkimi Evropian i ICMP dhe IIPP synonte të korigjojë kufizimet teknike dhe financiare në Zyrën e Prokurorisë për të kryer hetime për rastet e personave të zhdukur.
56. IML nuk ka hapësira të mjaftueshme për ruajtjen dhe ekzaminimin e mbetjeve njerëzore të gjetura përmes hetimeve për rastet e personave të zhdukur.
57. Angazhimi aktiv i organizatave të shoqërisë civile, dhe familjeve të të zhdukurve në veçanti, është thelbësor për të krijuar një proces të suksesshëm të personave të zhdukur dhe për të

rindërtuar besimin e shoqërisë në shtet dhe institucionet e saj. Në këtë drejtim, sigurimi i një kontrolli të mjaftueshëm publik është thelbësor për një hetim efektiv të çështjeve të personave të zhdukur. Përdorimi i metodave mjeko-ligjore moderne për të identifikuar të zhdukurit kërkon pjesëmarrjen vullnetare të të afërmeve në sigurimin e mostrave të referencës për të kryer përputhjen farefisnore të mostrave PM. Pjesëmarrja vullnetare kërkon programe arsimore intensive në përdorimin e ADN-së në identifikimin njerëzor. Gjithashtu kërkon pëlqimin vullnetar të të afërmeve për të siguruar informacione personale, përfshirë informacionin gjenetik.

V. REKOMANDIMET

58. Parlamenti shqiptar duhet të miratojë legjislacionin i cili përfshinë parashikimet për mbrojtjen e të drejtave të familjeve të personave të zhdukur. Ligji duhet të mbështesë të drejta të tjera jo-materiale të familjeve, siç është përkujtimi i datave të rëndësishme ose në vendet me rëndësi.
59. Qeveria duhet të sigurojë që Autoritetit ti miratohen burimet e nevojshme financiare dhe njerëzore në mënyrë që të mund të koordinojë aktivitetet që kanë të bëjnë me hetimet dhe identifikimin e të gjithë personave të zhdukur nga periudha komuniste.
60. Në mënyrë që Autoriteti të përmbushë rolin e tij në përputhje me ndryshimet në Ligjin 45/2015, Zyra e Kryeministrit duhet të hartojë pa vonesë legjislacionin dytësor të nevojshëm për funksionimin efektiv të departamentit të ri për personat e zhdukur brenda Autoritetit.
61. Legjislacioni sekondar duhet të mandatojë mekanizmin e centralizuar të bashkëpunimit ndërinstitucional, siç përshkruhet në rekomandimin , Autoriteti duhet të krijojë dhe mirëmbajë një bazë të dhënash të vetme, të harmonizuar dhe gjithëpërfshirëse të personave të zhdukur. Kjo do të lejonte shtetin të siguronte informacion të saktë dhe të besueshëm në lidhje me rastet e personave të zhdukur. Një bazë e të dhënave do të jetë thelbësore në forcimin e kapacitetit të shtetit për të gjetur të zhdukurit dhe për të lejuar familjet të regjistrojnë të afërmit e zhdukur dhe të ushtrojnë të drejtat e tyre sociale dhe ekonomike. Në këtë drejtim, është e rëndësishme që të gjitha institucionet, organizatat joqeveritare dhe individët që posedojnë informacione mbi personat e zhdukur të sigurojnë të dhëna në posedim Autoritetit që do t'i organizojë, menaxhojë dhe verifikojë ato.
62. Autoriteti duhet të sigurojë mbikëqyrjen publike të aktiviteteve të tij, veçanërisht në lidhje me familjet e të zhdukurve, gjë që do të rrisë nivelin e tyre të besimit në veprimet e tij.
63. Zyra e Prokurorit të Përgjithshëm duhet të sigurojë që ka një numër të mjaftueshëm të prokurorëve për të ofruar një përgjigje zyrtare për varret klandestine dhe vendet e krimit nga epoka komuniste, në bashkëpunim me institucionet përkatëse ekzistuese.
64. Autoritetet shqiptare duhet të ndajnë burime të mjaftueshme për IML për ekzaminimin dhe identifikimin e rasteve të personave të zhdukur në përputhje me standardet ndërkombëtare të mjekësisë ligjore dhe për ruajtjen e duhur të mbetjeve njerëzore deri në varrosjen e tyre.